

Velfærd og nye byer

Resumé

150 års samfundsudvikling har drastisk ændret, hvordan vi boede før og nu. Fra skarpe grænser mellem land og by til forstadens opblødning af disse alene ved dens placering imellem de gamle bykerner og landområder. Byplanlægningen hænger stærkt sammen med generelle tendenser i samfundet og forstæderne langs Køge Bugt må ses i forhold til den samtidig der blev skabt i.

Introduktion

På ca. 150 år gik vi fra 1800-tallets skarpe grænse mellem land og by til totalplanlagte forstæder langs Køge Bugt. Udviklingen kan ses internationalt og hænger ikke kun sammen med udviklingen af det danske velfærdssamfund. Ændringerne i det fysiske landskab, som fulgte forandringerne i samfundet, kan ses som kilder til at forstå vores egen tid.

International inspiration til danske udfordringer

1800-tallets urbanisering betød stor vækst for byerne i både Danmark og udland. Det medførte overbefolkning, fordi byernes rammer ikke kunne følge med udviklingen. Byerne blev usunde, stinkende og væltede ud over alle grænser. Som et modtræk opstod der i slutningen af 1800-tallet deciderede tanker om byplanlægning, hvor byerne blev tilrettelagt efter praktiske og hygiejniske hensyn. Blandt andet begyndte man at adskille boliger og arbejdspladser. Boligerne skulle ikke længere ligge i umiddelbar forbindelse med industriområderne men ud i lyse, rene omgivelser. Første skridt på vejen mod det 20. århundredes totalplanlagte byer, var boligområder anlagt udenfor byerne. Udenfor de københavnske volde byggede Lægeforeningen f.eks. Brumleby på Østerbro i årene 1854-1871. Dengang var det et godt stykke ude på landet.

Især i Storbritannien blev der arbejdet intenst med byplanlægningen. I 1898 udgav Ebenezer Howard bogen "Garden Cities, a Peaceful Way to Real Reform". Heri konstaterede han, at storbyers vækst skulle reguleres med forstæder på ca. 30.000 indbyggere. Forstæderne skulle være selvforsynende og planlægges med zoner til de enkelte funktioner – bolig, arbejde, fritid – og ikke mindst være adskilt fra hinanden. Ebenezer Howards Garden Cities blev i første halvdel af 1900-tallet udviklet til det, man kalder "new towns", hvor zoneopdelingen blev udbredt til fulde. I Storbritannien er flere byer grundlagt som new towns i perioden, men mest kendt er Patrick Abercrombies planlægning af Storlondon fra 1943/44. Her blev der netop planlagt grønne bæltter, hvor der ikke måtte bygges, og anlagt helt nye forstæder forbundet med hinanden og metropolen via veje og jernbaner.

I Danmark fik tankerne fra new town-bevægelsen og planlægningen af Storlondon fod i Fingerplanen fra 1947. Fingerplanen er den danske, verdensberømte plan for, hvordan Københavns vækst skulle kontrolleres. Arkitekten og planlæggeren Peter Bredsdorff var ansvarlig for udarbejdelsen af Fingerplanen. For at regulere væksten blev det foreslået, at byudviklingen skulle strække sig langs fem fingre således, at København kom til at ligge som håndflade. Med transportkorridorer i form af togbaner og motorveje blev de nye forstæder bundet til København, så det var let at komme fra periferi til centrum og tilbage igen. I den originale Fingerplan er de fem endestationer Hillerød, Farum, Frederikssund, Taastrup og Vallensbæk. Men udviklingen overhalede Vallensbæk som endestation og i 1983 åbnede linjen helt til Køge. Fingerplanen blev aldrig vedtaget ved lov, men anvendes stadig i dag som grundlag for udviklingen af København og opland. Senest er Fingerplanen opdateret i 2013.

Demokratisering

Det stigende fokus på bedre boliger og bedre byer er symptom på den danske stats generelt større fokus på en lige fordeling af ressourcerne og regulering af samfundet. Stigende adgang til gode boliger forløb side om side med stigende adgang til f.eks. uddannelse, bedre sundhed og bedre arbejdsforhold. Man kan tale om en demokratisering af velfærdsgoderne i modsætning til 1800-tallets natvægterstat. På byplansiden blev svaret på demokratiseringen modernismen, som med sine "vugge til grav-byer" gav boliger til de store masser. I Danmark ses byggerierne fra perioden – ofte opført i beton – som socialdemokratiske, men modernismen findes i alle lande fra liberale USA til konservative Storbritannien og videre til kommunistiske Sovjetunionen. I tiden efter 2. verdenskrig var der alle steder behov for bedre boliger til folket uanset politisk overbevisning.

Køge Bugt som eksempel på udviklingen

I midten af det 20. århundrede var verden helt anderledes end ved starten af århundredet. To verdenskrige, en polariseret verdensorden og opblomstringen af nordiske velfærdsstater gjorde, at det danske samfund havde ændret sig væsentligt. Kvinderne kom på arbejdsmarkedet, bilen blev allemandseje og forbrugersamfundets opståen havde alle indflydelse på, hvordan byer og boliger blev planlagt. Derfor ser boligområder fra 1940'erne helt anderledes ud end boligområder fra 1960'erne. F.eks. er der ikke planlagt børneinstitutioner i de tidlige, fordi kvinderne gik hjemme og passede hjem og børn. Med kvindernes adgang til arbejdsmarkedet blev der behov for nem adgang til pasningsmuligheder.

Lovgrundlaget fra 1961 og selve planen fra 1966, som lagde grund til de nye Køge Bugt-forstæder, er udtryk for det, der hedder modernistisk byplanlægning. Her er en høj grad af detaljeplanlægning, planen er præget af rationalitet, og byggerierne er opført i det, der dengang var de nyeste materialer. I modernismen ligger netop, at planen er det bærende element, som bliver fulgt til punkt og prikke, alt er rationelt udført, og man skal altid anvende de nyeste materialer og metoder, selvom de måske ikke er velafprøvede endnu. Derfor har det næsten været uundgåeligt, at vi har set mange byggeskader på byggerier fra 1960'erne og indtil 1980'erne. Det er ikke byggesjusk eller dårlige materialer som ved de københavnske korridorlejligheder, der blev forbudt med byggeloven af 1889, men manglende erfaringer med nye materialer. Modernismen bød på løsninger af nogle af problemerne i midten af det 20. århundrede, men har også selv givet problemer, for kan alt planlægges?

Læs mere:

Dispositionsplan for Køge Bugt-området. Planlægningsudvalget for Køge Bugt-området 1970.

New Towns – en rejserapport. SBI-byplanlægning 38. Statens Byggeforskningsinstitut 1980.

Gaardmand, Arne: Dansk Byplanlægning 1938-1992. Arkitektens Forlag 1993.